

VII. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Юлія Головацька
(м. Тернопіль)

УДК 81'255=111=161.2

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НЕЙТРАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНО-ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті розглянуто особливості функціонування нейтральної та емоційно-забарвленої лексики, проаналізовано її види. Визначено найпоширеніші способи відтворення нейтральної та емоційно-забарвленої лексики: еквівалент та аналог. Розкрито особливості зменшено-пестливої лексики, її види та способи творення. Визначено труднощі перекладу демінутивів.

Ключові слова: нейтральна лексика, зменшено-пестлива лексика, емоційно-забарвлена лексика, переклад, еквівалент, аналог.

Постановка проблеми. Лексичні труднощі перекладу посідають важливе місце в теорії перекладу та перекладознавстві. До категорії неперекладної лексики часто відносять нейтральну та емоційно-забарвлену лексику, якою переповнені твори художньої літератури, зокрема дитячої. У цьому контексті виникає потреба в аналізі зазначеного виду лексики та способів її передачі цільовою мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти перекладу нейтральної та емоційно-забарвленої лексики розкрито в працях вітчизняних і зарубіжних перекладознавців, зокрема, М. М. Полюжин, Н. М. Максимчук, Л. Ф. Омельченко та інших.

З огляду на вищезазначене **метою статті** є аналіз нейтральної та емоційно-забарвленої лексики художніх творів у перекладознавчому контексті та визначення способів її відтворення в мові перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним завданням перекладача є створення адекватного перекладу, який передає зміст та форму тексту оригіналу засобами іншої мови. Щоб якнайкраще реалізувати це завдання, перекладач повинен майстерно і якомога точніше дібрати відповідник у тексті перекладу. Це, безперечно, може зумовити деякі труднощі, адже лексеми в англійській мові багатозначні, а художній стиль не завжди дозволяє вживати будь-який еквівалент. Ще більше проблем виникає, коли перекладачеві потрібно відтворити емоційно-забарвлену лексику, адже вживання таких лексем – один із найпоширеніших способів вираження ставлення письменника до персонажа чи явища.

Важливо розуміти, що ознакою художнього стилю є підпорядкованість усіх його мовних засобів створенню художнього образу. Образність є основою художнього тексту, а кожен конкретний спосіб її вияву відрізняє один текст від іншого. Тому варто пам'ятати, що важливою засадою є не тільки розкриття головної ідеї та задуму автора, а й збереження всіх граматичних форм, які несуть в собі експресивне навантаження та створюють своєрідність тексту [6, с. 32].

Більшість науковців вважає, що для створення адекватного перекладу художнього тексту перекладач повинен не лише володіти мовою на лексичному та стилістичному рівнях,

а й знати способи перекладу і розрізняти усі типи закономірних відповідників: еквіваленти та аналоги.

Еквіваленти не завжди вдається підібрати, зокрема, коли йдеться про термінологічні одиниці мови, власні імена, географічні назви, а також про позначення історичних, етнографічних та інших реалій, які мають єдиний закріплений традицією переклад в інших мовах. Деякі перекладознавці вважають, що не лише терміни мають постійні відповідники-еквіваленти. Зокрема, для прикладу, лексема «*apple*» завжди перекладається як «яблуко», «*fish*» – *риба*, «*egg*» – *яйце*. Однак, на нашу думку, у казках це не завжди так. Нейтральна лексична одиниця «*apple*» нерідко перекладається як емоційно-забарвлене слово «яблучко», «*fish*» – як «*рибка*», «*egg*» – «*яєчко*».

Еквівалентні відповідники до словосполучень трапляються частіше, аніж еквіваленти до лексем. Наприклад, «*the House of Commons*» завжди перекладається як «Палата громад», усім відомо, що *common logarithm* – це десятковий логарифм, а *common law* – загальне право [10, с. 239].

Переклад з використанням аналога передбачає високий рівень майстерності перекладача й досконале володіння методикою перекладу, а також уміння працювати з текстами різних стилів. Еквівалент завжди один, тому якщо він відомий перекладачеві, то під час перекладу не виникає труднощів. У роботі з аналогом потрібно зуміти вибрати з декількох синонімів один, який найбільше підходить у всіх аспектах, до того ж, його не завжди можна знайти в словнику. Наприклад, «*Father Christmas*» (синонім до *Santa Claus*) може перекладатися як Дід Мороз або Святий Миколай.

Окрім еквівалентів та аналогів, у двомовних тлумачних словниках застосовується ще один спосіб розкриття значення іншомовного слова – пояснювальний або описовий переклад. Як видно з назви, у цьому виді перекладу, замість самого слова, уживають його тлумачення. Такий прийом перекладу або інтерпретації слова застосовують тоді, коли в словниковому складі мови, на яку робиться переклад, немає ні еквівалента, ні аналогів, які відповідають значенню слова чи словосполучення оригіналу. Найчастіше описово перекладаються слова, які позначають поняття або явища, що відсутні в нашому житті, а тому вони не мають в українській мові спеціальних слів для їхнього позначення [10, с. 240].

Наприклад, *борщ* – *beetroot and cabbage soup*; *згарище* – *site of a recent fire* – це власне українські загальноновживані слова, які можуть викликати нерозуміння в іноземців. Для українців такими словами можуть стати англomовні лексеми-реалії: *caucus* – амер. 1) закриті збори партійних лідерів для попереднього обговорення політичних та організаційних питань; 2) англ. політика підтасовки виборів, тиску на виборців і т. п.; *show-room* – демонстраційний зал для показу зразків товару; *jobber* – людина, яка займається випадковою роботою [10, с. 241].

На думку окремих перекладознавців, пояснювальний та описовий способи перекладу невдовзі втратять свою популярність, адже дедалі більшої популярності набирає «безперекладна передача слів». Наприклад, слово «геноцид» (англ. *genocide*) у кінці Другої світової війни перекладалося українською мовою описово: «масове винищення населення за політичними, релігійними, етнічними та іншими ознаками», оскільки в українській мові не було ні еквівалента, ні аналога, щоб використати для перекладу англomовної лексичної одиниці. Проте сьогодні термін «геноцид» широко вживається і в розмовному мовленні, і у ЗМІ та в текстах підручників з історії. Зі свого боку, у лексичний склад української мови проникли й закріпилися такі англomовні реалії, як «спікер», «уікенд», «сендвіч» та інші.

Значне зацікавлення в перекладознавстві викликає відтворення нейтральної англійської лексичної одиниці емоційно-забарвленою. Особливість української мови полягає у використанні безлічі дериватів, серед них – і зменшено-пестливих, згрубілих тощо. Такі приклади трапляються в перекладах казок і виразно засвідчують ставлення автора до персонажа: *wolf* – *вовчисько*, *вовчик*; *rabbit* – нейтральним *заєць* і *зайчик*, *girl* – згрубілим *дівчисько* і зменшено-пестливим *дівчинка*.

Емоційно-забарвлену лексику вживає автор для того, щоб надати висловленню емоційного забарвлення, надати персонажу або його вчинкам стилістично-оцінний відтінок. Науковці виділяють чотири групи емоційно-забарвленої лексики:

– книжна піднесена лексика: *мисль*, *бентежність*, *торжество*, *благоговіння*, *глава*, *страус*, *воїн*, *чадо*, *десниця*, *перст*, *достойний*;

– поетизми: *легіт*, *відлуння*, *могуття*, *виднокрай*, *розмай*, *блакить*, *дівчинонька*, *лебідонька*, *живодайний*, *легкокрилий*, *надхмарний*, *зоріти*;

– розмовно-просторічна лексика: *добряк*, *базіка*, *гульвіса*, *морока*, *панькатися*, *комизитися*, *приндитися*, *забръоханий*, *підтоптаний*, *лупатий*;

– вульгаризми: *ника*, *морда*, *дурило*, *хамло*.

Емоційно-забарвленими часто є слова, що виступають як синоніми до стилістично й емоційно нейтральних слів: *кінь* – *шкапа*, *прибічник* – *поплічник*, *іти* – *шкандибати*, *говорити* – *базікати*, *товстий* – *дебелий* [10, с. 244].

Емоційність властива лексемам, що називають різні почуття – радість, гнів, горе, захоплення, огиду; виражають якісну оцінку предметів та явищ. Такі одиниці містять емоційний елемент уже у своєму лексичному значенні.

Позитивне емоційне забарвлення мають, наприклад, слова *щастя*, *радість*, *жага*, *кохання*, *шана*, *рідний*, *любий*, *ніжний*, *чарівний*. Сумний настрій навіюють своїм лексичним значенням слова: *жаль*, *сум*, *журба*, *туга*, *розлука*. Негативні емоції викликають лайливі слова й вульгаризми: *негідник*, *шкуродер*, *шахрай*, *ледащо*, *неотеса*, *ника*, *потвора*, *лихий*. У літературній мові лайливі й вульгарні слова використовуються рідко, їхнє вживання викликає в читача негативні емоції.

Є ціла низка слів, які мають помітний відтінок урочистості: *вітчизна*, *батьківщина*, *велич*, *подвиг*, *провісник*, *поборник*, *визвольний*, *величний*. На урочистий лад налаштовують читача здебільшого старослов'янізми: *глава*, *глашатай*, *пророк*, *благовісник*, *благословенний*, *блаженний*, *благодатний*, *священний*, *праведний*, *достойний*, *златоглавий*, *благовістити*.

Емоційне звучання деяких слів досягається за допомогою:

– пестливих суфіксів: *матінка*, *матуся*, *таточко*, *татусь*, *сестриця*, *сеструня*, *дівчинонька*, *голубонька*, *зіронька*;

– згрубілих суфіксів: *носище*, *бабище*, *хлопчисько*, *дівчисько*, *чолов'яга*, *старезний*, *грубезний* [5, с. 61].

Експресивна лексика може вживатися в усіх функціональних стилях літературної мови. Проте найчастіше вона використовується в художніх творах і публіцистиці, а також у розмовно-побутовій сфері. Експресивна лексика надає висловлюванню більшої виразності, образності, помітніше впливає на почуття співрозмовника, читача.

З огляду на своє емоційне забарвлення, одне з головних місць у перекладі художніх текстів посідає зменшувально-пестлива лексика. Українська мова багата на засоби емоційного вираження. Демінутивні утворення зі зменшено-емоційними суфіксами

функціонують у всіх самостійних частинах мови. Особливо яскравого вираження вони отримали саме в українській мові, яка характеризується надзвичайною милозвучністю.

Зменшено-емоційні утворення становлять невід'ємну рису усно-розмовного мовлення, звідки вони й походять. Широко побутують демінутивні утворення у сфері родинних стосунків. Засобами зменшено-пестливих лексем передаються почуття любові, симпатії, ніжності. Саме від уживаних у повсякденні слів, які відбивають стосунки між людьми та їхні взаємини з навколишнім світом, формуються традиційні ряди з наростанням у них значення зменшеності і пестливості.

Перекладачі використовують зменшено-емоційні іменники з метою кращої передачі емоцій, характерів, вчинків персонажів. Демінутивні утворення служать одним із засобів вираження ставлення автора до зображуваного ним героя. Влучне, доречне їхнє використання робить мову перекладу ще більш багатого, різнобарвною та насиченою. Саме тому вивчення специфіки демінутивної лексики для перекладача є обов'язковим.

Серед назв зі значенням зменшеності переважно з позитивною оцінкою можна виділити лексеми з таким частковим значенням: 1) зменшені імена; 2) зменшено-оцінні (зменшено-пестливі або зменшено-згубілі); 3) оцінні (пестливі). До групи зменшувально-пестливих, тобто тих, що надають словам позитивного емоційного забарвлення, належать такі суфікси іменників: *-к-о* (золотко), *-ок* (дружок), *-ик* (столик), *-ець* (братець), *-иц'-(а)* (водиця), *-ичка* (сестричка), *-инка* (дівчинка), *-очк-а*, *-ечк-а*, *-очок*, *-ечок* (гілочка), *-оньк-а*, *-еньк-а* (тихенько, низенько), *-ун'-(а)*, *-ус'-(а)* (матуся); похідні *-усеньк-а*, *-унечк-а*, *-уньчик*, *-усечк-а* (бабусенька, матунечка, татунчик, бабусечка) та деякі інші [5, с. 62].

Переклад емоційно-забарвленої лексики, зокрема зменшено-пестливих слів, створює значні труднощі при перекладі, оскільки такі лексеми не кодифікуються в словниках та дуже часто мають культурно-маркований характер. Перекладачеві художньої літератури, особливо творів для дітей, потрібно враховувати всі зазначені особливості такої лексики та застосовувати необхідні трансформації, аби зберегти експресивну конотацію слів та емоційне забарвлення твору загалом.

Висновки дослідження. Переклад нейтральної та емоційно-забарвленої лексики є одним із найскладніших аспектів відтворення емоційної експресивності творів художньої літератури. Запорукою адекватного перекладу постає ґрунтовне вивчення відмінностей вихідної й цільової мов на всіх рівнях та частково культурна адаптація, якщо це дитяча література.

Перспективою подальших наукових пошуків в означеному контексті є вивчення особливостей перекладу емоційно-забарвлених діалектизмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / К. Г. Городенська, О. К. Безпояско. – Київ, 1987 – 230 с.
2. Б'ялик В. Д. Міжкультурні конситуенти мовної картини світу у перекладі / В. Д. Б'ялик // Мова і культура. – 2004. – Вип. 7. – Т. VIII. Теорія і практика перекладу. – С. 13–18.
3. Городенська К. Г., Словотвірна структура слова / М. В. Кравченко, К. Г. Городенська. – Київ, 1981 – 324 с.
4. Єрмоленко С. Я. Літературна мова і художній переклад / С. Я. Єрмоленко, В. П. Русанівський // Мовознавство. – 1970. – № 3. – С. 66–77.
5. Журавльова Н. М. Емоційно-експресивне суфіксальне словотворення іменників у мові українських народних ліричних пісень / Н. М. Журавльова – Київ, 1985 – С. 61–64.

6. Калустова О. Художній образ: перекладознавча специфіка поняття / О. Калустова // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. : Іноземна філологія. – 2007. – Вип. 41. – С. 31–33.
7. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема : (на матеріалі українських і англійських художніх текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 – перекладознавство / І. В. Ковальська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2001. – 19 с.
8. Коптілов В. В. Першотвір і переклад / В. В. Коптілов. – Київ : Дніпро, 1972. – 215 с.
9. Лановик М. Художній переклад і проблема культурно-національної ідентичності літературних текстів / М. Лановик // Міжнародні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій : монографія. – Тернопіль, 2005. – С. 271–307.
10. Пагурець О. І. Мовленнєва стилізація в художніх творах та особливості її перекладу / О. І. Пагурець, Г. М. Усик // Гуманітарний вісн. Сер. : Іноземна філологія. / Черкас. держ. технол. ун-т. – 2007. – № 11, т. 1. – С. 238–244.
11. Полнога Л. М. Морфемний словник / Л. М. Полнога. – Київ, 1983 – 357 с.
12. Українська мова. Енциклопедія / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Заблук та ін. – Київ, 2000 – 654 с.

Головацкая Ю. К проблеме перевода нейтральной и эмоционально-окрашенной лексики.

В статье рассмотрены особенности функционирования нейтральной и эмоционально-окрашенной лексики. Проанализированы виды нейтральной и эмоционально-окрашенной лексики. Определены способы перевода нейтральной и эмоционально-окрашенной лексики: эквивалент и аналог. Раскрыты особенности уменьшено ласкающей лексики, ее виды и способы создания. Определены трудности перевода деминутивов.

Ключевые слова: *нейтральная лексика, уменьшительно-ласкательная лексика, эмоционально-окрашенная лексика, перевод, эквивалент, аналог.*

Abstract

Holovatska Yu. To the issue of the translation of neutral and emotionally colored vocabulary.

Introduction. The lexical difficulties of translation are important in the theory of translation and translation studies. The category of untranslatable vocabulary often includes the neutral and emotionally colored vocabulary. This vocabulary is peculiar to fiction and, in particular, to the literature for children. In this context, there is a need for the analysis of this type of vocabulary and the ways of its rendering in the target language.

Purpose. According to the above mentioned, the purpose of the article is to analyze the neutral and emotionally-colored vocabulary of fiction in the context of translation studies and determine the ways of its reproduction in the language of translation.

Methods. In the article the following methods are used: the method of synthesis and analysis, and the comparative method.

Results. The main task of the translator is to create an adequate translation, which renders the content and form of the original text by means of another language. In order to accomplish this task, the interpreter must skillfully and accurately select the equivalents in the text of the translation. This, of course, can cause some difficulties, since English words have lots of meanings, and the style of fiction does not always allow you to use any equivalent. More difficulties arise when the translator needs to reproduce emotionally-colored vocabulary, since the use of such

lexemes is one of the most common ways of expressing the writer's attitude to a character or phenomenon.

It is defined that in order to create an adequate fiction translation, the translator must not only be aware of the language at the lexical and stylistic levels, but also know the ways of translation and distinguish the types of regular correspondences: equivalents and analogues.

It is revealed that emotionally colored vocabulary is used by authors to give the characters or their actions a stylistically-estimated hue. Scientists distinguish four groups of emotionally colored vocabulary: book's sublime vocabulary, poetry words, colloquial lexemes, vulgarisms.

Emotionally colored words often appear to be synonymous with words, stylistically and emotionally neutral. Emotionality is inherent in words that denote different feelings – joy, anger, grief, admiration, disgust; it expresses a qualitative assessment of objects and phenomena. Such words contain an emotional element in its lexical sense.

It is defined that one of the main places in the translation of fiction occupies a diminutive and bland vocabulary as a part of emotionally colored lexemes. The diminutive and bland vocabulary is peculiar feature of the Ukrainian language and it is formed by means of special suffixes.

In terms of our analysis it is revealed that adding the correspondent diminutive suffixes to the words and descriptive translation are supposed to be the adequate ways of rendering the mentioned lexemes.

Originality. *The article reveals the analysis of the neutral and emotionally colored lexemes, which are supposed to create great difficulties in rendering from source language to the target one. The ways of translation of the mentioned vocabulary are defined.*

Conclusions. *The translation of the emotionally colored vocabulary, in particular, the diminutive and bland words, creates considerable difficulties in translating, since such lexemes are not codified in dictionaries and very often have a cultural-labeled character. The translator of fiction, especially children's literature, has to take into account all these features and apply the necessary transformations in order to preserve the expressive connotation of words and the emotional color of the work as a whole. The key to adequate translation is a thorough study of the differences between source and target languages at all levels.*

Key words: *neutral and emotionally colored lexemes, translation, equivalent, analogue, diminutive and bland words.*

References

1. Bezpoiasko O. K. Morfemika ukrainskoi movy / K. H. Horodenska, O. K. Bezpoiasko. – Kyiv, 1987 – 230 s.
2. Bialyk V. D. Mizhkulturni konsyntyenty movnoi kartyny svitu u perekladi / V. D. Bialyk // Mova i kultura. – 2004. – Vyp. 7. – T. VIII. Teoriia i praktyka perekladu. – S. 13–18.
3. Horodenska K. H., Slovotvirna struktura slova / M. V. Kravchenko, K. H. Horodenska. – Kyiv, 1981 – 324 s.
4. Iermolenko S. Ya. Literaturna mova i khudozhnii pereklad / S. Ya. Yermolenko, V. P. Rusanivskiy // Movoznavstvo. – 1970. – № 3. – S. 66–77.
5. Zhuravlova N. M. Emotsiino-ekspresyvne sufiksálne slovotvorennia imennykiv u movi ukrainskykh narodnykh lirychnykh pisen / N. M. Zhuravlova – Kyiv, 1985 – S.61–64.
6. Kalustova O. Khudozhnii obraz: perekladoznavcha spetsyfika poniattia / O. Kalustova // Visn. Kyiv. un-tu. Ser.: Inozemna filolohiia. – 2007. – Vyp. 41. – S. 31–33.

7. Kovalska I. V. Kolorystyka yak perekladoznavcha problema: (na materialy ukrainskykh i anhlomovnykh khudozhnikh tekstiv) : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.16 – perekladoznavstvo / I. V. Kovalska ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – Kyiv, 2001. – 19 s.
8. Koptilov V. V. Pershotvir i pereklad. / V. V. Koptilov. – Kyiv : Dnipro, 1972. – 215 s.
9. Lanovyk M. Khudozhnii pereklad i problema kulturno-natsionalnoi identychnosti literaturnykh tekstiv / M. Lanovyk // Mizhnatsionalni horyzonty i komparatyvistychnyi dyskurs suchasnykh literaturoznavchykh studii : monohrafiia. – Ternopil, 2005. – S. 271–307.
10. Pahurets O. I. Movlennieva stylizatsiia v khudozhnikh tvorakh ta osoblyvosti yii perekladu / O. I. Pahurets, H. M. Usyk // Humanitarnyi visn. Ser. : Inozemna filolohiia. / Cherkas. derzh. tekhnol. un-t. – 2007. – № 11, t. 1. – S. 238–244.
11. Poliuha L. M. Morfemnyi slovnyk / L. M. Poliuha. Ukl. – Kyiv, 1983 – 357 s.
12. Ukrainska mova. Entsyklopediia / Red. V. M. Rusanivskyi, O. O. Taranenko, M. P. Zabliuk ta in. – Kyiv, 2000 – 654 s.

Алла Найдьонова

(м. Київ)

УДК 378.1:811.111-057.4

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В АВТЕНТИЧНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті проаналізовано особливості вивчення англійської мови студентами технічних спеціальностей в автентичному мовному середовищі, розглянуто основні підходи до визначення термінів «мовне середовище», «мовна компетенція», «мовленнєва компетенція», «країнознавча компетенція», «лінгвокраїнознавча компетенція», «комунікативний метод», «мовний бар'єр» та шляхи його подолання. Взаємозв'язок штучного та реального мовного середовищ та їхній вплив на формування мовленнєвої компетенції вивчення англійської мови студентами технічних університетів в умовах стажування в країні, мову якої вони вивчають.

Ключові слова: автентичний, мовне середовище, англійська мова, комунікативний метод, мовленнєва компетенція, мовний бар'єр.

Постановка проблеми. Успішного ділового професіонала ХХІ століття неможливо уявити сьогодні без володіння хоча б однією з іноземних мов, зокрема англійською, як обов'язковою навичкою під час вступу до магістратури, складання кандидатських іспитів, проходження співбесіди на роботу чи для «банального» користування сучасними технологіями та гаджетами. Відповідно до Указу Президента України № 641/2015, 2016 рік став офіційним Роком англійської мови в Україні, мета якого – сприяти інтеграції України до Європейського наукового, економічного та політичного простору. Завдяки такому рішенням залучили носіїв мови, волонтерів з різних англомовних країн до процесу навчання англійської мови на різних рівнях та для представників різних сфер суспільства. Знання англійської мови стало обов'язковою вимогою для науковців, яким присвоюють учені звання.